

યુગપ્રધાન દાદા શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિ નિર્વાણ રાસ [મૂળ તથા સમીક્ષા]

કર્તા : વાચક લાવણ્યચંદ્રગણિ
સંપાદક : મુનિ શ્રી કલ્યાણસાગર મ. સા.

‘શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિ નિર્વાણ રાસ’ની એક નકલ બિકાનેરવાસી શ્રી અગરચંદ નાહટા પાસેથી તા. ૧૫-૧-૭૯ ના પ્રાપ્ત થયેલી આ વિરલ વૃત્તિ પ્રાપ્ત થતાં અને તેમાંની પ્રાપ્ત થતી પ્રમાણભૂત હકીકતો જોતાં આનંદ અનુભવ્યો. શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિ જેવા પ્રતિભાસંપન્ન અને શાસનપ્રભાવક પૂ. આચાર્યશ્રીની જન્મતિથિ અંગે પ્રવર્તતા મતાંતર અંગે સુખદ અંત લવનાર વિશાખ સુદ ૬-જન્મ-તિથિનું^૧ આ ખીજું પ્રમાણ પ્રસ્તુત કૃતિમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે; જ્યારે સ્વર્ગતિથિ અંગે આ જ ઐતિહાસિક કૃતિમાં સં. ૧૭૧૭, આસો સુદ ૧૩ ની તિથિને ઉલ્લેખ મળતાં એક નવી જ વિગત સર્વ પ્રથમવાર પ્રાપ્ત થાય છે. અને આ પ્રથમ વાર જ પ્રકાશિત થાય છે. આજ સુધીમાં પ્રાપ્ત થયેલા ઉલ્લેખો મુજબ વિશાખ સુદ ૩-એ કલ્યાણસાગરસૂરિની સ્વર્ગતિથિ મનાય છે. પણ હવે, આ માન્યતા સુધારવી રહી, એમ આ નિર્વાણરાસથી જ્ઞાત થાય છે.

“સં. ૧૭૧૮ વર્ષે વિશાખ સુદી ૩ ગુ.” એવો ઉલ્લેખ પ્રસ્તુત રાસને અંતે છે. એટલે શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિના સ્વર્ગગમન બાદ તરત જ આ રચના થયેલી છે. શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિના પદ્મધર શ્રી અમરસાગરસૂરિના રાજ્યમાં પં. શ્રી ઉત્તયચંદ્રના શિષ્ય વાચક શ્રી લક્ષ્મીચંદ્રના શિષ્ય વાચક શ્રી લાવણ્ય-ચંદ્રજી આ રાસના રચયિતા છે. પ્રારંભમાં ભૂજ (કચ્છ)ના શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથને મંગલ રૂપે યાદ કરવામાં આવ્યા હોઈ રચના સ્થળ ભૂજ છે, એ સ્પષ્ટ થાય છે.

શ્રી લાવણ્યચંદ્ર રચિત ‘વીરવંશાનુક્રમ સંસ્કૃત પદ્યગદ્ય સંક્ષિપ્ત પદ્ધતિ’ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમણે રચેલું ‘પાસ જિજ્ઞાસુ પ્રસિદ્ધ સિદ્ધ ગોડીપુર મંડળુ...’ એ ગોડી પાર્શ્વનાથનું ઐતિહાસિક ચોઢાળિયું શ્રી અચલગચ્છના ઘણા આરાધકોને કંઠસ્થ હોય છે. તે સિવાય તેમની સાધુવંદના-સાધુગુણભાસ તથા અન્ય કૃતિઓ પણ પ્રાપ્ત થાય છે. તે ઉપરથી તેઓ એક શ્રદ્ધેય અને માન્ય કવિ સિદ્ધ થાય છે. અંધ-રચનાઓ ઉપરથી તેમની હયાતિ સં. ૧૭૧૭ થી સં. ૧૭૬૩ સુધી તો નિશ્ચિત જ છે.

આ રાસના કર્તા લાવણ્યચંદ્રજી પાંચઃ શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિના સ્વર્ગગમન વખતે ભૂજમાં હાજર હશે, એમ રાસમાંનું હૃદયદ્રાવક વર્ણન વાંચતાં લાગે છે. તેઓ શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિ સાથે ભૂજમાં ચાતુર્માસ રહ્યા હશે.

૧૮ મા સૌકાના ઉત્તરાર્ધમાં તે વખતની પ્રચલિત જૂની ગુજરાતીમાં ૧૦ ઢાળ અને લગભગ ૧૧૩ કડિકા પ્રમાણ આ રાસનો ઉતારો શ્રી અગરચંદ નાહટાએ વર્ષો પહેલાં ઉજ્જૈનના શ્રી ચંદ્રસાગર-

૧. પ્રથમ પ્રમાણ માટે જુઓ: આ અંથમાં અન્યત્ર પ્રકાશિત ‘શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિ સ્તુતિ.’

શ્રી આર્ય કલ્યાણ ગૌતમ સ્મૃતિ ગ્રંથ

સૂરિ જ્ઞાન ભંડારના સંગ્રહની પ્રત પરથી કરેલો શ્રી નાહટાના અનુમાન મુજબ આ રાસની ખીજ પ્રત કલકત્તાના એક સંગ્રહમાં પણ છે, પણ દુઃખની એ વાત છે કે, ‘શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિ નિર્વાણ રાસ’ની ન તો મૂળ પ્રતો મળી છે કે ન આ કૃતિ અંગે માહિતી મળી છે.

આ રાસની અન્ય પ્રતો મળે તો શુદ્ધ પાઠ તૈયાર કરી શકાય. આમ છતાં, આ રાસ પરથી કરેલી કેટલીક વિગતોની સંક્ષિપ્ત તારવણી આ પ્રમાણે છે :

પ્રારંભમાં, કવિશ્રીએ “ભૂજ (કચ્છ)ના શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનં મગ્ધ રૂપે યાદ કરે શ્રી ધર્મભૂતિસૂરિના પદ્મધર કલ્યાણસાગરસૂરિનું શુભ નિર્વાણરાસ રચ્યું છું.” તેમ જણાવેલ છે. લોલાડાના શ્રીમાલી નાનિંગ કોઠારીનાં પત્ની નામિલદેની કુક્ષિથી સં. ૧૬૩૩ વૈ. સુ. ૬ ના કોડનકુમારનો જન્મ થયેલો. પહેલી ઢાળમાં કોડનકુમારની દીક્ષા પછીની વિગતો આ પ્રમાણે છે : શ્રી ધર્મભૂતિસૂરિ પાસે કોડનકુમારે ૧૬૪૨ માં દીક્ષા લીધી. બાલમુનિ શ્રી કલ્યાણસાગરજી વિદ્યાવંત, વિવેકી અને બુદ્ધિશાળી હતા. બાળ છતાં સંવેગી વૈરાગી હતા. તેમનો દેહ સુકોમળ તેમ જ સુવર્ણ જેવો તેજસ્વી હતો.

સં. ૧૬૪૯ માં તેમને આચાર્યપદ અપાયેલ મહેતા ગોવિંદજીએ આડંબરપૂર્વક મહોત્સવ કરેલો. શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિ વીસ વર્ષની યુવાન વયમાં જ ‘યુગપ્રધાન,’ ‘ભદ્રારક’ જેવા માનવંતા બિરુદોથી પ્રશંસાતા હતા. તેમણે વસુધા પર વિચરી અનેક જિનમંદિરોની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. અનેક રાજ્યોને પ્રતિબોધ્યા. તેમના ઉપદેશથી શત્રુ જ્યાદિ તીર્થોના સંઘો નીકળ્યા હતા.

તેઓએ શિષ્યોને ઉપાધ્યાય, વેણારીસ (વાચનાચાર્ય) ઇત્યાદિ પદો આપી ગચ્છની શાલા વધારી હતી. તેઓએ અનેકને લઘુ અને વડી દીક્ષાઓ આપી હતી. અનેકને વ્રતધારી શ્રાવકો બનાવ્યા હતા, તથા અનેકોને આલોચના આપી ભવસમુદ્રથી તાર્યા હતા. તેમનાં દર્શનથી શ્રવેતાંબરો તેમ જ દિગંબરો પણ સંતોષ પામતા હતા. ખંભાતમાં મુનિ શ્રી અમરસાગરજીને સૂરિપદથી અલંકૃત કરેલા. અમરસાગર સૂરિના પદ-મહોત્સવમાં અજીહરાના દોશી લઘુજીએ ઘણું ધન ખરચેલું. ત્યાંથી તેઓ દીવ્યંદરે ચોમાસા રહ્યા. ચોમાસા બાદ ભૂજ સંઘના તથા રાજના આગ્રહથી અને આદરથી ઘણા સંધુઓ સાથે તેઓ કચ્છ પધાર્યા. રાજ અને સંઘે ભાવપૂર્વક ભવ્ય સમૈયું કરેલું અને નગરમાં પધરાવ્યા. આગ્રહપૂર્વક ખીજ વર્ષે પણ તેડાવ્યા અને ઘણા સંઘો દર્શનાર્થે આવ્યા, તેમ જ ઉદારતાપૂર્વક મહોત્સવો આદિમાં ઘણું ધન ખર્ચ્યું. કવિ કહે છે કે, ‘પર્યુષણ પર્વ પણ ખૂબ જ આરાધનાપૂર્વક પસાર થયા. પણ, આસો સુદ તેરસના જે હકીકત બની તે શોક તજીને સાંભળો. જેમના યશને ચંદ્ર કિરણો રૂપે જગમાં ગાતો હતો, એવા શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિએ સંઘને પોતાની પાસે તેડાવ્યો. પ્રથમ પોતાના પદ્મધર સમેત મુનિઓને શીખ આપી : ‘વત્સ ! દરેક મુનિઓ પર સરખો દષ્ટિ રાખજો. વચનથી પણ ધોઈને દુભવશો નહિ. તેથી ગચ્છ ખૂબ જ સારી રીતે ચાલશે. તુચ્છ વચનો સાંભળાવે તો પણ મનમાં ઉપશમ ધરજો દરેક કામ વિચારીને કરજો. શુભ કાર્યોમાં નિર્ભય અને ટેકવાળા હોજો. હે મુનિઓ ! તમે ગુરુઓની આજ્ઞામાં રહેજો. પંચાચાર સારી રીતે પાળજો. હે સંઘ ! તમે સૌ અબોધ રીતે જિન ધર્મને માનજો. હમણાં જેમ આજ્ઞા માને છે, તેમ સાધુઓને માનશો, તો શાસનશાલા વધશે.’

સૂરિજીની ઉપરોક્ત શીખ બધા સાંભળી રહ્યા હતા. બધાનાં મનમાં થયું કે, આજે ગુરુદેવ કેમ બધાને સાથે સમજાવે છે ? શ્રી સંઘે પ્રશ્ન પૂછતાં ગુરુએ કહ્યું : ‘આજે અંગરકૂરણના જ્ઞાનથી તેમ જ

[૪૯૮] સ્વપ્ન જ્યેષ્ઠ છે, તે અનુસાર મારું આયુષ્ય પૂર્ણ થવાનું છે; જેથી મને અનશન કરવાની ભાવના થઈ છે. નિર્મળ હૃદયે આરાધના કરવાપૂર્વક હવે આત્માનું કામ સાધવું જરૂરી છે.’

ગુરુદેવના મુખથી ગુરુદેવનાં મૃત્યુ અને અનશનની વાત સાંભળી સૌને વજ્રપાત જેવું દુઃખ લાગ્યું. આંખમાં આંસુ લાવી સૌ એમ કહેવા લાગ્યા : ‘હે શાસનના નાયક મુનિ ! હે જગત્પુરુ ! આપ તો સાવધાન જ છો. જ્ઞાનના બળથી ગાજતા આપ દેશ-દેશાવરમાં વિચરી મોક્ષનો શુભ માર્ગ દેખાડો છો. અનેક સ્થળોના શ્રાવકો ઉત્કંઠિત થઈ વિચારે છે કે, ઘણા દિવસે ગચ્છનાયક ગુરુવરનાં દર્શન કરીશું. આપ આવા સમયે દેહ ન છોડો. આપના મૃત્યુના સમાચારથી પરિવાર પણ દુઃખ પામે છે’ ત્યારે સૂરિજી કહે છે : ‘આ સમયે આરાધના જ કરવા યોગ્ય છે.’

રાસકાર કવિએ અહીં આરાધના અંગે સુંદર વર્ણન આપ્યું છે. જીવના પદ ઉભેલોનું વિગતવાર વર્ણન આપવા સાથે તેઓએ ત્રિકાલમાં થયેલ વિરાધના અંગે ક્ષમાપના, ચાર શરણાં, અઢાર પાપસ્થાનકોની ગહાં વગેરેને પણ વિસ્તારથી કાવ્ય રૂપે વણી લીધેલ છે.

શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિએ આ રીતે સર્વ જીવો સાથે ક્ષમાપના કરી, ચાર શરણાં સ્વીકાર્યાં. મસ્તક નમાવી સાચા હૃદયે શલ્યશુદ્ધિ કરી. અઢાર પાપસ્થાનકોની નિંદા કરી. મન, વચન અને કાયાથી ચારે આહાર તજ્યા. દેહ-વસ્તિ-ઉપધિ અને પરિવારને વોસિરાવ્યા. શ્રી સંઘના મુખથી નવકાર ગણાવા-પૂર્વક અણુસણનો સ્વીકાર કર્યો.

‘મારું કોઈ નથી, હું કોઈનો નથી. એક ધર્મ જ સાચો મિત્ર છે.’ ચાર શરણાં સ્વીકારીને ખાર ભાવના ભાવતાં શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિએ સૂતે સૂતે લોકાત્રભાગ સિદ્ધશિલા પર ચિત્ત સ્થિર કર્યું. આ દશ્ય જોઈ ધીર એવા મુનિએ પણ કાયર થયા. એક ઘડી મોટી વેળા જેવી ભાસવા લાગી. સૌ વ્યાકુળ થઈને વિલાપ કરવા લાગ્યા.

રાસકારે તે હૃદયદ્રાવક વર્ણન તથા શ્રી અમરસાગરસૂરિના વિલાપ તેમ જ મનની વ્યથાને અક્ષરદેહ આપી સુંદર રીતે પદમાં ગૂંથી લીધેલ છે. અમરસાગરસૂરિ કહે છે : ‘હે મારા પૂજ્ય કલ્યાણ ગુરુ ! હે કરુણાનિધિ ! હે નાથ ! સ્નેહથી અમારી સામે તો જુઓ ! અમને કાં તરછોડો છો ? હે નાથ ! મારી અરજ તો સાંભળો ! આપ નિષ્કુર કેમ થાઓ છો ? આપ હસતે મુખડે અમને જોતા અને હાથમાં પાડું લઈ અમને વાચના આપતા ને આજે નેહ કેમ નથી ધારણ કરતા ! હે ગચ્છેશ્વર ! હે સૂરીશ્વર ! મારી એક જીભડીથી આપના ગુણોનું વર્ણન કેમ કરી શકું ? હે સંતવત્સલ ! હે મુનિપાલ ! તમારા અજબ દેહારથી આખું જગ મોહ્યું છે. લાંબા કાળ સુધી છત્રની જેમ અમારા ઉપર નાયક તરીકે રહો ! હા યોગીશ્વર ! હા નિર્દામી ! મારી વિનંતિ સાંભળી મુખથી આપ બોલો તો સહી.....’

અંતે શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિ સ્વસ્થ ચિત્તે સમાધિમય બની શ્રી જિનભગવંતનું ધ્યાન ધરતા વિજય મુદ્ધર્તે સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

આ વાત સાંભળી ચોમેર સૌ શોકાતુર થયા. અંતિમ સંસ્કારક્રિયા કરવા રુદન/વિલાપ કરતા ભક્તો માંડવીની તૈયારી કરવા લાગ્યા. આ બાજુ ભક્તો સોના-ચાંદીની મુદ્રાઓથી કે ચંદન-કેસરના વિકેપનથી ગુરુનાં નવ અંગોની પૂજા કરવા લાગ્યા. દેવવિમાન જેવી મોટી અને ભવ્ય માંડવી (શિખિકા)

શ્રી આર્ય કલ્યાણ ગૌતમ સ્મૃતિ ગ્રંથ

તૈયાર કરી. પછી તેમાં ગુરુના શરીરને પધરાવ્યો. વાજિત્ર-નિશાન વાગવા લાગ્યાં. અગર/ધૂપ ઉવેખ્યાં. ગુરુના નામે દાન આપવા માંડ્યાં. કેટલાક અખીલ અને મહારો ઉછાળવા લાગ્યા. આ વખતે રાજકુમાર-મહાજન સૌ રડવા લાગ્યા. ચાલતાં ચાલતાં અગ્નિ સંસ્કાર સ્થળે આવ્યા, અને ચંદનનાં લાકડાં પર ગુરુની માંડવી ગોઠવી, અગ્નિસંસ્કાર કર્યો. બાદ, પવિત્ર થઈ અર્થાત્ સ્નાન કરી દેરે આવ્યા. ગીતાર્થ ગુરુ પાસે ઉપદેશ સાંભળી સૌ સૂરિના ગુણોને યાદ કરવા લાગ્યા. કવિ કહે છે :

‘ટાલ્યા તે કિમ વિસરઈ રે, દઈ ગયા દિલ દાહ.’

આગળ કવિ કહે છે : ‘સં. ૧૭૧૭ ના આસો સુદ ૧૩, ગુરુવારના ગુરુ સ્વર્ગે ગયા.’

ગુરુનાં વિરહદુઃખને કવિ વર્ણવે છે : ‘સમય સમય સાજણ તણો રે, સાલઈ વિરહ સદીવ...’

કવિ કહે છે : ‘વારંવાર (સદૈવ) પ્રિય ગુરુવરનો વિરહ સાલે છે.’ ગુરુના ગુણો કવિ કોઈ રીતે ભૂલી શકે તેમ નથી. ગુણવર્ણન કરતાં કરતાં કહે છે : ‘સ્વર્ગવાસના આગલે દિવસે તો ગુરુ હસતા-મલકતા હતા. હિતભયાં લોચનોથી જોતા હતા. કોઈને તુંકારથી બોલાવતા નહિ. તુચ્છ વચન ન બોલતાં ભલી શિખામણો આપતા. સુંદર આચારો શીખવતા. દિવસમાં દશ વાર અનેક ગ્રંથો ભણાવતા હતા અર્થાત્ વાચના આપતા.’

અહીં રાસ અશુદ્ધ લાગે છે. કેટલીક વિગતો બરાબર સમજતી નથી. ‘સ્વર્ગવાસના સમાચાર સાંભળી રાજ (ભૂરમણ) અલૂવાણે (ખૂલ્લે) પગે દોડી આવ્યા અને ગુરુના ગુણોને યાદ કરવા લાગ્યા.’ અહીં રાસમાં જૂની કચ્છી બોલીના શબ્દો લાગે છે. અમરસાગરસૂરિને રાજ કહે છે : ‘હે ગુરુ ! હલ્યો વ્યો...પીર...વડો પીર !’

અંતમાં કવિ કહે છે : ‘અગ્નિ સંસ્કાર સ્થળે ધુમ્મટ નીચે સ્થંભ-થુભ રચી, તેમાં ગુરુનાં પગલાં સ્થાપવામાં આવ્યાં. ભૂજનગરમાં તે થુભ અને રાસ જ્યાં લગી સૂર્ય છે, ત્યાં લગી સ્થિર રહો.’

છેલ્લે, રાસકારે પોતાના ગુરુનો પરિચય આપી ‘આ રાસ સહુ જન વિમલ ભાવે દિલમાં સદ્‌હજો અને રાસ સાંભળી સુખ પામજો’ એવી શુભ ભાવના વ્યક્ત કરેલી છે.

આ રાસમાં ઠીક ઠીક અશુદ્ધિઓ લાગે છે. તેમ જ પ્રત લખતાં વચ્ચે કોઈ ઢાળ રહી ગઈ હોય या આગળ પાછળ લખાઈ ગઈ હોય એમ લાગે છે. આ રાસની અન્ય પ્રતિઓ શોધવી ખૂબ જ જરૂરી છે. શ્રી કલ્યાણસાગર સૂરિ સં. ૧૭૧૭, આસો સુદ ૧૩, ગુરુવારના કાળધર્મ પામ્યા. આ હકીકતમાં હવે કોઈ શંકાને સ્થાન નથી. અન્ય પ્રમાણો મુજબ કલ્યાણસાગરસૂરિની સ્વર્ગવાસ સંવત ૧૭૧૮ પ્રચલિત છે. આનું સમાધાન પણ સરળ છે. કારણ કે, કચ્છમાં અષાઢ સુદરથી નવું વરસ શરૂ થાય છે. સં. ૧૭૧૮ ના આસો સુદ ૧૩ ના શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિ કાળધર્મ પામ્યા, ત્યારે ખીજે ગુજરાતમાં સં. ૧૭૧૭ જ પ્રચલિત હતી. અંતમાં, આ રાસકાર કવિએ જ રચેલા ‘શ્રી વીરવંશાનુક્રમ’માં તેમણે પૂ. દાદાશ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિની વિશેષતા આ રીતે બતાવી છે :

તૈઃ સિક્તાઃ સ્વીયપટે વર વિનયશ્લુષઃ શાસ્ત્રસારાર્થ વિજ્ઞાઃ ।

લાઘાલ્ય પ્રૌઢ મોજ પ્રમૃતિ નરપતિત્રીત વન્દ્યાંહીપદ્માઃ ॥

જાતા યદ્ધર્મવાળ્યા પ્રતિપુરમમિતા સંઘ ચૈવ્યપ્રતિષ્ઠા ।

તે કલ્યાણાદિવસૂરીશ્વર ગર્ણગુરવો જશિરે ધૈર્ય ધુર્યાઃ ॥

શ્રી આર્ય કલ્યાણ ગૌતમ સ્મૃતિ ગ્રંથ

શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિ નિર્વાણ રાસ (ભૂળ)

પ્રણમું પારસનાથ પ્રભુ, ભુજમંડણ ભગવંત;
ચિંતામણિ ચિંતાહરણ, આપઈ રિદ્ધિ અનંત. ૧
ધર્મભૂતિ પટ્ટોધર, ભવિકમહિત જગિ ભાણ;
કલ્યાણસાગરસૂરિ (કઉ) કેરઉ, નિરમું શુભ નિર્વાણ. ૨
પુર લોલાહર્ષ પરગડા, સિરિમાલી શિણગાર;
નાનિંગ કોડારી નિપુણ, નામલદે તસુ નારિ. ૩
સોલ તેતીસ (૧૬૩૩) વૈશાખ સુદિ, તિથિ છઠ્ઠિ તિહુયણસાર;
કુલમંડણ કોડણકુમર, જયો જગદાધાર. ૪
વધયો વપતવલી વિદુષ, ભલ વિદ્યા ભણણહાર;
કાંઈક સંષેપિઈ કહું, અથ સંજમ અધિકાર. ૫

પહેલી ઢાળ

(રાગ : માઝઅડી/સાધ સોભાગી વિધિપક્ષ ગણધરુજ્યે)

વિધિપક્ષ ગચ્છપતિ ભાવઈ વાંદઈજી, કલ્યાણસાગર સૂરીશ;
સોલ બઈતાલઈ (૧૬૪૨) સંયમ લઈ થયાજી, ધર્મભૂતિ ગુરુ સીસ. વિધિ૦ ૧
વિદ્યાવંતા વિવેકી બુદ્ધિ નિધિજી, કનક વરણ મુદુ દેહ;
સંવેગી પક્ષ લાગિ જણિનઈજી, સોભાગી ગુણ ગેહ. વિધિ૦ ૨
સોલઉગણ પંચાસઈ (૧૬૪૯) શુભ દિનિઈજી, આચાર્ય પદ દીધ;
મહિતઈ ગોવિંદ અતિ આડંબરજી, તેહ મહોત્સવ કીધ. વિધિ૦ ૩
વીસ વરસ યુવરાજપણા રાણઈજી, ઈણિ ગુરિ લાહો લીધ;
યુગપ્રધાન ભટ્ટારક ગચ્છધણીજી, હુઆ તિ દનું પ્રસિદ્ધ. વિધિ૦ ૪
પિણ સાધુ તણઈ પરિવારઈ પરવરચાજી, વસુધા કરઈ વિહાર;
દઈ શુદ્ધ ધરમની દેશનાજી, કરવા પર ઉપગાર. વિધિ૦ ૫
પ્રતિષ્ઠા અતિ બહુત જણાંદનીજી, હુઈ જસ ઉપદેશ;
પ્રતિબોધ્યા બલવંત ધણા ગુરઈજી, દેસાધીસ નરેશ. વિધિ૦ ૬
શેત્રુંજદિક તીરથના ધણાજી, સંધ હુઆ જસ વાણિ;
જગ કરી તિણિ સાયઈ શુભમનિજી, સંચિ સુકૃત પ્રાણિ. વિધિ૦ ૭

ઉપાધ્યાય વણારિસ પદ દીઆજી, પંડિત મંડિત ગચ્છ;
 કીધઉ લઘુ વડ દિખ્યા સાધુનઈજી, દેઈ કીધા સ્વચ્છ. વિધિ ૮
 ચઉથું વ્રત બાર નિયમ તણાજી, શ્રાવકનિ ઉચાર;
 કરાવ્યા આલોયણા દઈનઈજી, ભતાર્યા ભવપાર. વિધિ ૯
 શ્વેતાંબર દિગંબર દરસણીજી, સંતોષ્યા સવિ તેહ;
 વાદ કરી બહુ વાદી જીતીઆજી, મેટી મન સંદેહ. વિધિ ૧૦
 ઈણિ પરિ ઉદિત વિહારતાજી, કરતા ઉત્તમ કામ;
 અમરસાગરસૂરિંદ પંભાઈત્તિઈજી, આપ્યા બહુ ગુણ ધામ. વિધિ ૧૧
 શ્રીપદ મહોછવ કીધ અઝાઉરઈજી, દાસી લહુજી ઉલ્હાસિ;
 પરિઘલ ધન ખરચી પધરાવીઆજી, દીવબિંદરિ ચઉમાસિ. વિધિ ૧૨

(દુહા)

કરી ચઉમાસી નિહાં કણિ, પૂરણ દિલ પ્રસન્ના;
 તેડાવઈ ભુજથી તેહવઈ, મેલ્લઈ મિલિ મહાજન. ૧
 સંઘ તણઉ આદર સબલ, રાઉત માચી રંગિ;
 પેખી કંછિ (કચ્છ) પધાર્યા, સાધુ ભલા લેઈ સંગિ. ૨
 સામઈયા વહી સહુ, રાઉત સંઘ ધરિ રાગ;
 (વડ હથ?) ધન બહુ વાવરઈ, લહી ઈસઉ શુભ લાગ. ૩
 વલિ રાખઈ બીજઈ વરસિ, આગ્રહ કરી અપાર;
 ઘણા સંઘ તેડાવીઆ ધરે, ઉછવ કરઈ ઉદાર. ૪
 પરવ પરજૂસણ શુભ પરિ, આરાધઈ અરોગ;
 આગલિ વાત આસુ તણી, સાંભલયો તજી સોગ. ૫

બીજી ઢાળ

(વિસારી મુઝ વાલ્હધ-એ ઢાળ)

ચંદ કિરણ થઈ...જગગાહઈ રે, જસુ જસ વડ જંઘ;
 તિણિ ગુરઈ સુદિ તેરસિ દિનિ, તેડાવી રે નિજપાસઈ સંઘ. ૧
 સુલલિત વચને શીખ દઈ, અતિ મીઠી રે જિમ સાકર દ્રાખ;
 પટોધર મુનિ સંઘની, સુભ ઉઠા રે દેખાડી લાખસુ. ૨
 સરખી મીટ (?) સાધુ નઈ, રાખેયો રે નિજ રાગી વછ;
 ક્યને પણિ મત દહવઉ, જિમ ચાલઈ રે સુપરિ એ ગછ. ૩

શ્રી આર્ય કપ્યાણ ગૌતમ સ્મૃતિ ગ્રંથ

નુછ વચન સુણિ કેહના, મતવાડો રે ચટકો મુનિરાજ;
 ઉપશમ ધીરજ આદરે, સમતાઈં રે સીજઈ સવિ કાજ. ૪
 કરિયો કામ વિચારિનઈ, પૂછી નઈ રે ભલા પંચ પટ્ટીક;
 ટેક ગ્રહી નિરવહ્યો, શુભકામિ રે હોયો નિરભીક. ૫
 દાંડ નીતિ અવધારયો, દેયો રે ને (જો)ઈ આદેસ;
 સાર કરે ગા...ણની, ઈણિ વાતઈં રે હુયો અતિ પેસ. ૬
 પોતાના કુણ પારકા, સહુ કોનિ રે કર્યો મનોહાર;
 સુત સમ્રલાં અવગાહ્યો, આરાધ રે વ્રત નિરતિયાર. ૭
 સુગુણ રચણ ભંડાર છઈ, જાણેયો રે એ સંઘ અમૂલ;
 કહઈસી નતિ તે માનયો, પોતાના રે કર્યો અનુકૂલ. ૮
 ગીતારથ રિષી સાંભલો, સિરિ વહ્યો રે એ ગુરુની આણી;
 પંચાચારઈ ચાલીયો, વલી કર્યો રે સંઘ વાંણિ પ્રમાણ. ૯
 સંઘ સુણો ભારી ધમી, પાલેયો રે જિન ધરમ અબાધ;
 નિજ પંચ સોભ વધારયો, માનો છઈ રે નિમ માનેયો સાધુ. ૧૦
 અવગુણ દેખી સાધુનો, ઢાંકેયો રે.....થાયો ગંભિર;
 મત લોપઉ રહ રીતિરેષા યોગે, ઉપગારિઉ રે હોયો ધર ધીર. ૧૧

(હુહા)

કહઉ પૂજ્યસું સહુ કહઈ, ચલિત ચિત્ત ગહિયોજ;
 સીધ સર્વાનિ સામઠિ, આપઉ કિણિ આલોજ. ૧
 વદઈ સુગુરુ મિઈ ગુરુવચન, અંગતણઈ અહિનાણિ;
 આજ આયુ નઉ આસિરઉ, પેષ્યો સુપત પ્રમાણિ. ૨
 નિણિ કારણિ અણસણ નાણી, હુઈ છઈ મુજ હામ;
 અમલ દિલઈ આરાધિ નઈ, કરસ્યું આતમ કામ. ૩

ત્રીજી ઢાળ

(રાગ . સુણિ રે વાહ્લા-એ ઢાળ)

ગુરુના મુખથી એહવી, વાંણિ સુણિ જામ કાંનિ;
 વજ્રપાત સરિખા લગી રે, જેહૂથી અમિય સમાનિ રે. સાં ૧
 સાહિબ સાંભલોઉ મત છોડઉ ઈણિ વાર રે;
 વચને એહવે પામઈ,.....દુઃખ પરિવાર રે. સાં ૨

શ્રી આર્ય કલ્યાણ ગૌતમ સ્મૃતિ ગ્રંથ

ભરિ લોચન ગદ ગઈ સ્વરઈ રે, સહુકો જંપઈ એમ;
 સાવધાન સવ(ધ)ડ કથકા, જગગુરુ કહઉ એમ રે. સાં ૩
 ગ્યાન તણાઈ બલિ ગાજતા, જિન શાસનપતિ સાહુ રે;
 વિચરો છો દેખાવતા, સુદ્ધ મુગતિપુર રાહો રે. સાં ૪
 ઉતકંઠિત ચિત ચિંતવઈ, શ્રાવક ઠમો ઠમિ રે;
 હજી વડા ગુરુ વાંદસું, બહુ દિન દરસણ પામિ રે. સાં ૫
 આચારિજ નાન્હા અજો, વંદાવઉ ગુજરાત રે;
 ગોડી ભેટઉ પાટણઉ (?), સમય હોસ્યઈ એ વાત રે. સાં ૬
 કહઈ ગુરુ તુદ્ધાં સોન થિઈ રે, સુષ વિલસ્યાં નિસિ દિસ;
 હાલ હુકમ ગછનીતિતાં રે, ચલ વ્યાધિ કઈ અબીહ રે. સાં ૭
 તીરથ ફરસ્યા જિન તવ્યા, ઉંણિ મન રહી કાંઈ રે;
 તે ઉપાય કરું હવઈ, જિણિ પરગતિ સમરાઈ રે. સાં ૮
 એ નાન્હાપણિ તેજથી રે, પુષત હરિશિશુ જેમ રે;
 એહ ભલઈ તુદ્ધાનિ, તુમ્હારે સદહહોનિ તેમ રે. સાં ૯
 (હુહા)

ચુકઈ ટેક ન જસુ મન, વિસૂઆવીસ વિરત;
 ઉતારયો કિમ ઉતરઈ, રંગમિ જીવઈ રત્ત. ૧
 ઊપશમ ભાવિઈ ઊજલઈ, છલછંદ માદિ છંદિ;
 આલોઈ અઘ આપણાં, મન સાષી જન મંડિ. ૨

ચોથી ઢાળ

(દેશી : નહણે નિહાલછ હો હરિ કરિ દેવકીએ ગજસુકમાલ)

પરમ દયાલ હો જિનેસર તારિ તું, અરજ સુણો મહારાજ;
 પાપ અનંત ભવઈ નિજે કર્યાં રે, છોડિ ગરીબ નિવાજ.

પરમ દયાલ - એ આંકણી. ૧

પૂઠવી પાણી અગનિ પવન થિર, સાધારણ પ્રત્યેક;
 સુષિમ બાદર બિતિ ચઉરિંદીઆ રે, જલ થલ ખેચર અનેક. પરમ૦ ૨
 ઉરપરિ, ભુજપરિ, સનિ અસનિઆ રે, પજ અપજ વિચાર;
 અડતાલીસ, સ...તિર્થ'યના રે, હેવઈ માનવ અધિકાર. પરમ૦ ૩

ત્રીસ અકરમ કરમ પન્નર ધરા રે, અંતરદીપ છપન્નિ;
 એ બિમણા સમુદ્ધમ એતલા રે, તિણ સઉ નઈ એ તિન્નિ. પરમ૦ ૪
 ભવનપતિ દસ, વિંતર સોલબિઈ, પરમાધામી નામ;
 પન્નર દસ તિરિજંભક, જોનિષી રે, ત્રિણિ કલબેષીયા ઠામ. પરમ૦ ૫
 બાર કલપવાસી લોકાંતિકા રે, નવવલિ તિમ ગ્રેવેક;
 ગ્રેવેક પંચ અનુત્તર તે બિમણા, ગન્યઈ રે અઠાણું સો એક. પરમ૦ ૬
 સાતે નરક ચઉદસ નારિકા રે, એ સંસારી જીવ;
 પંચસઈ ત્રઈસઈ એમહ યાદિ, કહઈ રે દસહિ પડાવી રીવ. પરમ૦ ૭
 રાગદ્વેષઈ મનવચ કાયસ્યું રે, અનુમતિ કરણ આદેસ;
 અનરથ દંડઈ અરથઈ જે હણયા રે, કરિ નઈ મઈલી લેસ. પરમ૦ ૮
 ગત નિંદું હાલરિને સંવડું રે, અનાગત પંચભાણુ;
 અરિહંત સિદ્ધ સુસાધુ સુરગુરા રે, અંતિમ સાષિ પ્રમાણ. પરમ૦ ૯
 લાષ છનીસ સહસ અડચાલસ્યું, સઉંબઈનદ ચાલીસ;
 મિચ્છા દુક્કડ ઘુંઉની સચ દીલઈ રે, પામું નામી શીસ. પરમ૦ ૧૦
 સમકિત પંચાચાર મહાવ્રતઈ રે, દૂષણ લાગો કોઈ;
 જિન તથા પરુપણા રે, પ્રમાદ સેવ્યઉ હોઈ. પરમ૦ ૧૧
 પાણિ અપાર અદ્ધાર અનાદિજી રે, સંચી મુકયાં પાપ;
 તે નિંદું ગિરહું પ્રભુ આગલઈ રે, સિરિ ધારું જિન છાપ. પરમ૦ ૧૨
 ત્રિવિધઈ ચ્યાર આહાર તજઈ કરઈ રે, આણસણ નઉ ઉચાર;
 ગણિઈ નવકાર સંઘ મુષઈ વસિ રઈ રે, દેહ ઉપધિ પરિવાર. પરમ૦ ૧૩
 કોઈ નહીં મુજ, હું કેલનો રે, ધરમ સખાઈ ધારિ;
 ચ્યાર શરાણ પડિવજઈ ભાવના રે, ભાવ બાર પ્રકાર. પરમ૦ ૧૪

(દુહા)

સૂતા ધિર વંદ્ય સા...રઈ, લોક અગ્ર લયલાય;
 ઈણિ અવસરિ મન મુનિ તણા, ધિર પણિ કાયર થાય. ૧
 ઘડી માંહી વેલા ઘણી, નિજ જીભઈ લેઈ નામ;
 વપુ કારિ બોલાવના, ગુરતે ચાલઈ ગાંમિ. ૨
 કિણિહી સાષઈ નવિ કરઈ, આલોકણ આલાપ;
 આ સંગાયત આવટઈ, વ્યાકુલ કરઈ વિલાપ. ૩

શ્રી આર્ય કલ્યાણ ગૌતમ સ્મૃતિ ગ્રંથ

પાંચમી ઢાળ

(રાસણિ/રાગ : બોલમો હેખો સંબંધ પુત્ર-એ ઢાળ)

પટ્ટોધર ઈમ અમરસૂરીંદ, ગુરુ ગુણ ભાષઈજી;
ધરમ સનેહ વતી જલધાર, આપઈ.....ઈજી.

મેરે પૂજ્ય કલ્યાણજી કરૂણા કીજઈજી. ૧

કરૂણા કીજઈ કરૂણા નાથ ! આંધિ હું ધાડોજી,
નેહઉં સામ્હઉં જોઉં નાથ ! કાં હિત છંડોજી,
મેરી અરજ સુણઉં, નિહુર કાં હુઆજી. ૨

હસિ હસિ માથઈ ફેરતા, હાથ મુખડું જોતાજી,
પાહું લેઈ પોતાનઈ હાથ, વાયના દેતાજી,
તે આજ નેહ ના(જા)હું, આસા ભાણીજી. ૩

છોડ જિમ.....પૂજ્યા, જે કર છાંહિજી,
તેત્રી તીરથ સોચઈ પૂજ્ય, રૂપ મન મા(ના) હિજી,
તેરા સાધુ સંભાષઈ, શોકાતુર થકાજી. ૪

શ્રાવકનિ બોલવઉં પૂજ્ય, હાથ પસારીજી,
ધરમોપદેસ સૂણાવો પૂજ્ય, મૌન્ય નિવારીજી,
તેરા સંઘ પોકારઈ, અમો આંગણેજી. ૫

હા ગછેસર, હા ! સૂરીશ ! ધરમ પટોધરજી,
હા ! મદકલત્રુજ જિમ સોંડી રોહરિ સમદુહરજી,
મેરી એકણિજી ભઈ ગુણ કે તીક..... ૬

હા ! પટ્ટજીવ નિકાય દયાલા, હા ! મતિસાગરજી,
હા ! દાનેસર, હા ! માનેસર ! વિદ્યાસાગરજી,
તેરી કીરતિ ગાઈ પંડિત, ચિહું દિસિજી. ૭

હા ! દુઃકર તપકારક ધીર, હા ગુણ ગ્રાહકજી,
હા ! સંત વચ્છલ, હા ! મુનિપાલ, ચતુરાં ચાહકજી,
તેરઈ અજબ દીદારઈ, મોહાઉ જગસહુજી. ૮

છત્ર સરૂપ થકા ચિરકાલ, માથઈ રહસ્યજી,
પણિ ઈણિઈ અવસરિ છેહઉં દેઈ, ઈમ નાથ હસ્યજી;
તેરી એહવી માયા રે, મિં જાણી નઈજી. ૯

(३५)

સોચા મ કરોઉ સૂરિવર, આપઈ સહુ કો એમ;
જસ જગિ ઊજલ જોડનો, કહો સોચી જઈ કેમ. ૧
ઊઠઉ બઈસો આરાણિ(મિ), વાંદી કરઉં વિદાય;
હવઈ ગુરુ નિ:સનેહા હૂચ્યા, ઊડણ કારઈ ઉપાય. ૨
મન સંતોષ સમાધિમયા, ધરતા જિનવર ધ્યાન;
વિજય મહુરત સૂરિવર, વાસઈ દેવ વિમાન. ૩

មង្គី ឆោ

(રાગ : રાજેશ્વર શાવણ હોય સીતા રામના રાસની)

નિરખિ વાતઈમ નીપની રે, સહુ શોક ઉર થઈ;
પણિ કેણઈ હી વિધિ મતિ રે, જોર ન કીધો જઈ. સૂ૦ ૧

સૂરીસર સાહિબ હો નાથ ન તોડો નેહ;
સનેહી સાંભલો હો, માયા પહિલું મંડિ નઈ રે.

ପଢ଼କି ନ ଦିଅନ୍ତୁ ପ୍ରେ. ୨୦ ୨

કનક રજત મુહરઈ કરઈ રે, અરચી બહુ નવ અંગિ;
અંગ વિલેપઈ રંગી જઈ રે, ચંદન કેસર ચંગ. સૂ૦ ૩

રુદ્ધન વિલાપ કરઈ રચઈ રે, સરગ વિમાન સમાન;
મોટી વહિલી માંડવી રે, દીઈ ગુરુ નાંમિ દાન. સૂં ૪

પઉઢારઈ હવઈ પૂજ્યને રે, શિબિકામાંહી શરીર;
ઉછાલઈ તસુ આગલઈ રે, અતિ ઘણા મહોર અબીર. સુ૦ પ.

અગર ઉષેવઈ અતિ ભલો રે, નેજાણ નિસાણ;
વાજઈ બહુ વાજં વડી રે, હુઈ લોક હેરાણ.

શ્રી આર્ય કથ્યાણ ગૌતમ સ્મૃતિ ગ્રંથ

રાજકુમાર મહાજન રડઈ રે, આંસૂ ઝરઈ અપાર;
લેઈ પહુતા થાનિક લગઈ રે, અગનિ સંસ્કાર. સૂ૦ ૭
ઈંધણ સૂકડિ અગરના રે, સીંચી મધુ ધૃતસાર;
દેઈ દહિન સૂચિ થાઈ નઈ રે, આવઈ પાસિ અગર. સૂ૦ ૮
અધાણા (?) નિહાં આણિનઈ રે, જતિ જુહારઈ દેવ;
સાધુતણી વિધિ સાચવી રે, આવઈ આલઈ હેવ. સૂ૦ ૯
દુઃખ હરણો ઉપદેસ દીઈ રે, ગીતારથ ગુણ ગેહ;
સમરઈ ગુણ સહુ સૂરિના રે, જીવન આતમ જેહ. સૂ૦ ૧૦
શુભ સહજઈ સંતોષિનિ રે, ચલ્યા લગાઈ ચાહ;
ટાલ્યા તે કિમ વિસરઈ રે, દઈ ગયા દિલદાહ. સૂ૦ ૧૧

(હુહા)

સત્તર સય સત્તોત્તરઈ, માસ આસુ મજરિ;
સુદિ તેરસિ સરગઈ સુખઈ, વસીયા સુગુરુ ગુરુવારિ. ૧
પણિપરિકર નિત્ય પગ પગઈ, ઝૂરિ ઝાંખર થાઈ;
નિ કારણ જે દિવસ રિ (રિપુ), સાલઈ નિણિઈ સવાઈ. ૨

સાતમી ઢાળ

(શગ : વૈરાગી થયો)

સમય સમય સાજણ તણો રે, સાલઈ વિરહ સદીવ;
હે જાણ...હી ઉંધાણ... નિણિસ્યું વેધોઉં જીવ રે.
શ્રીગુરુ સાંભારઈ. ૧
સસને હી સુખકાર રે, પૂજ્ય કલ્યાણજી;
જીવન પ્રાણ આધાર રે. શ્રી૦ ૨
પાવક રૂપ વિયોગની રે, પ્રગટી ધટિ નિણિ જાલ;
કિમતે બુઝઈ વિણ સુણઈ, સદ્ગુરુ વચન રસાલ રે. શ્રી૦ ૩
વીચઈ જેહનઈ તે લહઈ રે, અવર ન જાણઈ ખીડ;
હરખ દરસણ જેહના રે, તે ખટકઈ નિમ તીર. શ્રી૦ ૪
હસતા રમતા લોટતા, જે આગલિ દિન રાતિ;
ભણતા ગુણતા પુછતા રે, નિણિ ગુરુ મુકી તાતિ. શ્રી૦ ૫

(६५)

ਅਲੜਮੀ ਫਾਜ਼

તસુ પટોધર અધિક વિરાજઈ, બિરૂદ ઘણાં જસુ છાજઈછ; ૨
ભટ્ટારક જિણ સાસણ ચંદા, અમરસાગરસૂરીઢાછ.

શ્રી આર્ય કથ્યાણ ગૌતમ સ્મૃતિ ગ્રંથ

યુગપ્રધાન સકલ ગુણગેહ, જંગમ તીરથ જોહાજી,
 વિચરઉ ભવિક કમલ પ્રતિબોધઉ, રવિ જિમ અધ તિમીર ઉઘઉજી. ૩
 વિધિપક્ષ ગન્ધ વડો વરદાઈ, રંજસુ આદિ બડાઈજી;
 પાંડિત ઉત્તમચંદ મુણીંદા, બાંધવ લક્ષ્મીચંદાજી. ૪
 શિષ્ય તેહનઉ લાવન્ય ભાવઈ, ગચ્છેસર ગુણ ગાવઈજી;
 સહુ જન વિમલ દિલઈ સદ્દેહો, રાસ સુણી સુખ લહોજી. ૫
 મંગલમાલા કીર્તિ કલ્લોલા૦

ઈતિ શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિ નિર્વાણ રાસ સંપૂર્ણ
 (સંવત ૧૭૧૮ વર્ષે વિશાખ સુદી ૩ ગુરુવાર)

[પત્ર ૪. ચંદ્રસાગરસૂરિ જ્ઞાનભંડાર/ઉજ્જૈન]

ઉપરોક્ત લખાણુ વિદ્વદ્ધર્મ શ્રી અગરચંદ નાકટા (ગિકાનેર) પાસેથી તા. ૧૫-૧-૭૯ ના મળેલું છે. તેમણે વર્ષો પહેલાં ઉજ્જૈનના ભંડારમાંથી આ પ્રત મેળવેલી. તેમણે મોકલેલાં પાનાં જીર્ણ હતાં. લખાણુ પણ અશુદ્ધ હતું. આ પ્રત પરથી યથાશકય ઉતારો કરી અહીં આપેલ છે.

લિખિત ગોરૈગાંવ (મુંબઈ) અચલગચ્છ જૈન ઉપાશ્રયે સં. ૨૦૩૫, પોષ વદ ૩૦ શનિવાસરે.
 મુનિ કલાપ્રજસાગરેણ.

